तृतीयः भागः

४. परिचिन्तयन्तु

चित्रं पश्यन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

తెల్లని పొలంలో
నల్లని విత్తనాలు

కిటకిట తలుపులు
కిటారి తలుపులు
ఎంత మూసినా
చప్పుడు కావు

చిటారు కొమ్మన
మిఠాయి పొట్లం

प्रश्नाः

१. चित्रे कानि कानि दृश्यन्ते ?
२. चित्रे बालिका किं करोति ?
३. चित्रस्थानां तेलुगुप्रहेलिकानां समाधानानि वदन्तु ?

उद्देश्यम् - संस्कृतसाहित्याध्ययनेन रसास्वादनं भाषाकौशलसंवर्धनञ्च ।

छात्रेभ्यः सूचनाः -

१. श्लोकान् पठन्तु । अनवगतानां पदानां वाक्यानाञ्च अधः रेखाङ्कनं कुर्वन्तु ।
२. अनवगतानि पदानि अधिकृत्य मित्रैः सह चर्चां कुर्वन्तु ।
३. अनवगतपदानाम् अर्थान् पदकोशस्य साहाय्येन अवगच्छन्तु ।

SCERT TELANGANA

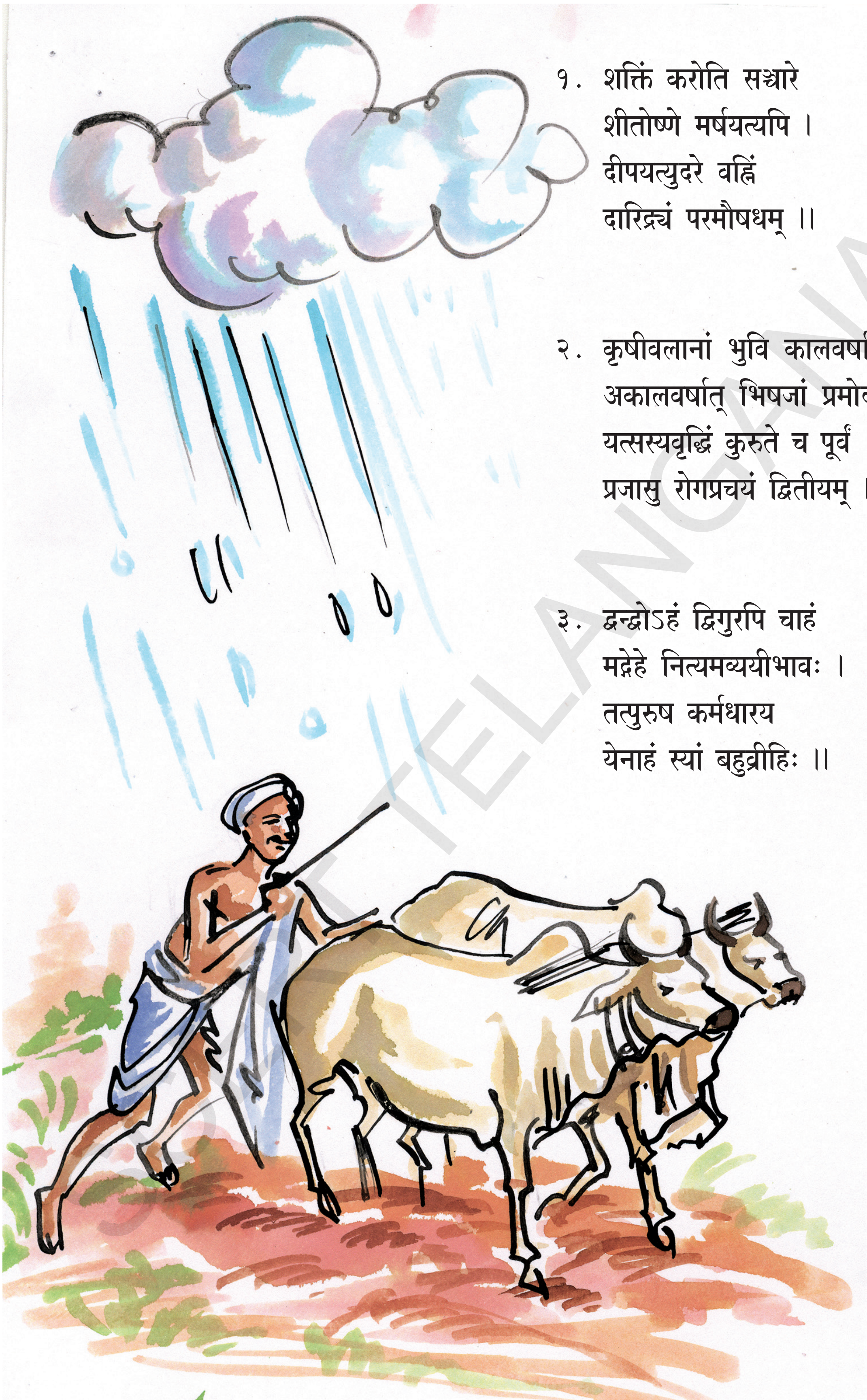

१. शक्तिं करोति सञ्चारे
शीतोष्णे मर्षयत्यपि ।
दीपयत्युदरे वह्निं
दारिद्र्यं परमौषधम् ॥

२. कृषीवलानां भुवि कालवर्षात्
अकालवर्षात् भिषजां प्रमोदः ।
यत्सस्यवृद्धिं कुरुते च पूर्वं
प्रजासु रोगप्रचयं द्वितीयम् ॥

३. द्वन्द्वोऽहं द्विगुरपि चाहं
मद्गेहे नित्यमव्ययीभावः ।
तत्पुरुष कर्मधारय
येनाहं स्यां बहुव्रीहिः ॥

SCERT TELANGANA

४. भारतं चेक्षुदण्डञ्च
सिन्धुम् इन्दुञ्च वर्णय ।
पादमेकं प्रदास्यामि
प्रतिपर्वरसोदयम् ॥

५. कमले कमला शेते
हरश्शेते हिमालये ।
क्षीराब्धौ च हरिश्शेते
मन्ये मत्कुणशङ्कया ॥

६. अम्बलिद्वेषिणं वन्दे
चिन्तकाय शुभप्रदम् ।
कूरगाय कृतत्रासं
पालनेऽतिप्रियं गवाम् ॥

SCERT TELANGANA

भावाः :

1. తిరగడానికి శక్తినిస్తుంది. శీతోష్ణాలను తట్టుకునే శక్తినిస్తుంది. జఠరాగ్నిని పెంపొందిస్తుంది. కనుక దారిద్ర్యం చాలా గొప్ప ఔషధం.
2. తగిన సమయానికి వర్షం పడితే రైతులకానందం. అకాల వర్షం వలన వైద్యుల కానందం, ఎందుకంటే సకాల వర్షంవలన పంట పండుతుంది. అకాల వర్షం వలన రోగాలు ఎక్కువగా వ్యాపిస్తాయి.
3. మా యింట్లో ఇద్దరమున్నాం. నాకు రెండు ఎద్దులు ఉన్నాయి. అయినా మా యింట్లో దారిద్ర్యం తాండవిస్తోంది. అందువలన ఓ యజమానీ! నాకు ఒక పని ఇప్పించు నేనా పని చేసి ధాన్యం కలవాడిని అవుతాను. కవి ఈ భావాన్ని సమాసాల ద్వారా చమత్కారంగా చెప్పారు.
4. ఒక కవికి ఒక పండితుడు ఇటువంటి సమస్యను ఇచ్చాడు. ఓ మహాకవి! నీకు "ప్రతిపర్వరసోదయం" అని పాదాన్ని ఇస్తున్నాను. దాన్ని ఆధారం చేసుకొని మహాభారతం, చెరుకుగడ, సముద్రం, చంద్రుడు వీటిని వర్ణించు. ఈ ప్రశ్నకు ప్రతిపర్వరసోదయం అనే ఒక పాదాన్ని సమాధానంగా ఇస్తాను అనేది సమాధానం. ఇక్కడ ప్రతిపర్వరసోదయమనగా భారతంలో 18 పర్వాలున్నాయి. ప్రతిపర్వమూ రసవంతంగా ఉందని అర్థం. 'చెరకుగడ'లో ప్రతికణుపు తీయగా ఉన్నదని భావం. సముద్రమునకు ప్రతిపర్వరసోదయమనగా ప్రతిపూర్ణిమకి సముద్రము ఉప్పొంగుతుందని భావం. చంద్రునికి ప్రతిపర్వరసోదయమంటే ప్రతిపూర్ణిమలోనూ చంద్రుడు 16 కళలతో ప్రకాశిస్తాడు అని భావం.
5. కమలమునందు లక్ష్మి ఉంటుంది. హిమాలయంలో శివుడు ఉంటాడు. విష్ణువు క్షీరసాగరంలో ఉంటాడు. కారణమేమంటే నల్లిబాధపడలేక కావచ్చు అని కవి చమత్కారం.
6. బలిచక్రవర్తికి శత్రువైనవాడు, తనను స్మరించేవారికి శుభం కలిగించేవాడు, కాళీయుని మర్దించినవాడు, ఆవులను రక్షించాలనే కోరిక కలవాడు అయిన శ్రీమహావిష్ణువును నమస్కరిస్తున్నాను. ఈ శ్లోకంలో అంబలి, చింతకాయ, కూరగాయ, పాలనేతి అనే తెలుగు పదాలను సంస్కృతార్థంలో ఉపయోగించటం చమత్కారాన్ని కలిగిస్తుంది.

एतानि कुर्वन्तु

I. भावावगमनम् - प्रतिस्पन्दनम्

अ. श्रृण्वन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

१. सरागभावं श्लोकान् पठन्तु ।

२. पाठ्यभागे कः श्लोकः भवते रोचते ? किमर्थम् ?

३. पाठ्यभागे प्रथमश्लोकस्य भावं लिखन्तु ।

४. गणद्वये उपविश्य प्रथमगणीयाः श्लोकं पठन्तु । द्वितीयगणीयाः भावं वदन्तु।

५. प्रथमश्लोके कवेः चमत्कारः कः ?

SCERT TELANGANA

आ. पठन्तु, अवगच्छन्तु, व्यक्तीकुर्वन्तु

१. पाठे स्थितानि चत्वारि ततोऽधिकाक्षरयुक्तानि पदानि पाठात् चित्वा अत्र लिखन्तु ।

२. पाठमाधारीकृत्य गुणान् '✓' इति चिह्नेन, दोषान् 'X' इति चिह्नेन अङ्कयन्तु।

अ. दारिद्र्यं जठराग्निं दीपयति । ( )
आ. सकालवर्षात् सस्यं फलति । ( )
इ. हिमालये शिवः न शेते । ( )
ई. दारिद्र्यं शीतोष्णे न मर्षयति । ( )
उ. चिन्तकाय शुभप्रदः विष्णुः । ( )

३. पाठमाधारीकृत्य कः चमत्कारः कस्मिन् श्लोके अस्तीति लिखन्तु ।

अ. मत्कुणबाधां सोढुमशक्ताः देवताः कमले, समुद्रे, पर्वते, शयनं कुर्वन्ति ।
आ. दारिद्र्यं परमौषधम् ।
इ. अहं बहुव्रीहिः स्याम् ।
ई. वृष्ट्या कृषकाः वैद्याः च मोदन्ते ।
उ. प्रतिपर्व रसोदयम् ।

४. अधः दत्तम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानां समाधानानि लिखन्तु ।

फल्गुनः मन्थनिग्रामे निवसति। सः तत्रत्यां प्रभुत्वपाठशालायां पठति । शिवः तस्य अनुजः । सः अपि तस्यामेव पाठाशालायां पठति । प्रज्ञा फल्गुनस्य सोदरी । एतस्यै कदलीफलं बहु रोचते। प्रतिदिनं पिता तस्यै तत्फलम् आनयति । एतेषां बालानां मातापितरौ उपाध्यायवृत्तिं कुरुतः ।

अ. फल्गुनः कस्मिन् ग्रामे निवसति ? तस्य अनुजः कः ?
आ. प्रज्ञायै किं फलं रोचते ? कः प्रतिदिनं फलम् आनयति ?
इ. प्रज्ञायाः ग्रामः कः ?
ई. फल्गुनः कुत्र पठति ?

५. पाठमाधारीकृत्य अधः दत्तानां प्रश्नानां समाधानानि लिखन्तु ।

अ. कदा कृषीवलानाम् आनन्दः जायते ?
अ. वैद्यानां प्रमोदः कदा भवति ?
इ. लक्ष्मीः कुत्र शेते ?
ई. क्षीरसागरे कः शेते ?
उ. विष्णोः आसक्तिः कुत्र अस्ति ?

SCERT TELANGANA

II. भावव्यक्तीकरणम् - सर्जनात्मकता

अ. स्वीयरचना

१. अकालवर्षात् वैद्यानाम् आनन्दः किमर्थम् ?

२. दारिद्र्यं परमौषधम् इति कथने कवेः अभिप्रायः कः ?

३. समासपदानि स्वीकृत्य कविः कीदृशं चमत्कारश्लोकं लिखितवान् ?

४. कविः विष्णुं स्वप्रतिभया नमस्कृतवान् खलु! भवान् चेत् ज्येष्ठान् कथं नमस्करोति ?

आ. सर्जनात्मकव्यक्तीकरणम्

१. वर्षसमये प्रकृतिः कथं भवतीति वर्णचित्रं विलिख्य प्रदर्शयन्तु ।

२. वर्षमुद्दिश्य पञ्चवाक्यानि लिखन्तु ।

इ. प्रशंसा

१. ज्ञाताः संस्कृतसूक्तीः लिखन्तु ।

२. भवतां कक्ष्यायां चमत्कारश्लोकान् उत्तमतया पठितवन्तं छात्रं भवान् कथं प्रशंसति ?

III. भाषांशाः

अ. पदजालाभिवृद्धिः

१. अधः दत्तम् उदाहरणं पठन्तु । प्रश्नकरणविधानम् अवगच्छन्तु । ततः दत्तानां वाक्यानां प्रश्नान् लिखन्तु ।

उदा - हस्ते पञ्च अङ्गुल्यः सन्ति ।

हस्ते कति अङ्गुल्यः सन्ति ?

अ. कक्ष्यायां त्रिंशत् छात्राः सन्ति ।

.... ।

आ. आकाशे बहूनि नक्षत्राणि सन्ति ।

.... ।

SCERT TELANGANA

इ. दशरथस्य चत्वारः पुत्राः सन्ति ।

.... ।

ई. संस्कृते पञ्च महाकाव्यानि सन्ति ।

.... ।

उ. कालिदासस्य सप्त काव्यानि सन्ति ।

.... ।

२. अधः दत्तानि वाक्यानि पठन्तु । रेखाङ्कितानि पदानि उपयुज्य वाक्यानि रचयन्तु ।

अ. वयं गुरुपूजोत्सवं कदा आचरामः ?

आ. भवतः आरोग्यं कथम् अस्ति ?

इ. बासरक्षेत्रं कुत्र अस्ति ?

ई. भवान् किमर्थं संस्कृतं पठति ?

उ. श्रीरामः कीदृशः बालकः ?

३. यदा वृष्टिः भवति, तदा के के किं किं कुर्वन्तीति लिखन्तु ।

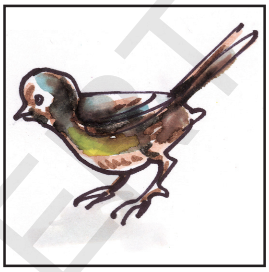

चटकः - ....

मयूरः - ....

मण्डूकः - ....

धेनुः - ....

बिडालः - ....

छात्राः - ....

SCERT TELANGANA

आ. व्याकरणांशाः

१. अधः दत्तानि वाक्यानि पठन्तु । तत्र रेखाङ्कितानि पदानि च पठन्तु ।

अ. गुरुः श्लोकान् वदति ।

छात्रः श्लोकान् <u>अनुवदति</u> ।

आ. धेनुः चरितुं गच्छति ।

वत्सः ताम् अनुगच्छति ।

इ. वयं गच्छामः ।

ते आगच्छन्ति ।

ई. भक्तः देवाय पुष्पहारम् अर्पयति ।

देवः भक्तस्य समस्यायाः परिहारं करोति ।

अत्र रेखाङ्किताः उपसर्गाः इति व्यवह्रियन्ते । उपसर्गाणां योजनेन पदानाम् अर्थेषु भेदः भवति ।

२. अधः दत्तान् उपसर्गान् पदैः योजयित्वा वाक्यानि लिखन्तु ।

दुर् , निस् अनु, वि	अभिप्रायः, हारः भवति, गच्छति, चलम्, सन्देहः

३. अधः दत्तं परिच्छेदं पठित्वा कुण्डलीषु स्थितं पदं समुचितविभक्त्या परिवर्त्य वाक्यानि पूरयन्तु ।

कार्त्तिकेयः...............(जनक) सह देवालयं गतवान् । तत्र .... (आपण) बहूनि ....(क्रीडनक) क्रीतवान् । तस्य ....(भगिनी) कृते तिलकं स्वीकृतवान् । ....(स्यूत) स्थापितवान् । ....(देवालय) प्रसादं स्वीकृत्य.............(गृह) गतवान् ।

४. अधः दत्तानां समासानां विग्रहवाक्यानि पठन्तु, अवगच्छन्तु । विग्रहवाक्ये द्वयोः पदयोः सम्बन्धमवगच्छन्तु ।

अ.	शीतोष्णम्	- शीतं च तत् उष्णं च	- द्वन्द्वसमासः ।
आ.	इक्षुदण्डः	- इक्षोः दण्डः	- षष्ठीतत्पुरुषसमासः ।
इ.	प्रतिपर्व	- पर्वणि पर्वणि	- अव्ययीभावसमासः ।

SCERT TELANGANA

ई. क्षीराब्धिः - क्षीरस्य अब्धिः - षष्ठीतत्पुरुषसमासः ।

उ. अकालवर्षम् - काले वर्षं कालवर्षम् ।
न कालवर्षम् अकालवर्षम् । - नञ् तत्पुरुषसमासः ।

ऊ. हिमालयः - हिमस्य आलयः - षष्ठीतत्पुरुषसमासः ।

ऋ. रोगप्रचयः - रोगस्य प्रचयः - षष्ठीतत्पुरुषसमासः ।

ॠ. परमौषधम् - परमं च तत् औषधं च । - विशेषणपूर्वपद-कर्मधारयसमासः ।

IV. परियोजनाकार्यम्

१. अन्यभाषास्थान् चातुश्लोकान् सङ्गृह्य भित्तिपत्रे विलिख्य पठन्तु, कक्ष्यायां च प्रदर्शयन्तु ।

२. भारतदेशे भिन्नप्रान्तेषु कथं वृष्टिः भवति ? तत्सम्बद्धान् विशेषांशान् ज्ञात्वा, भित्तिपत्रे विलिख्य, कक्ष्यायां प्रदर्शयन्तु ।

स्वीयमूल्याङ्कनम्

१. श्लोकान् रागयुक्ततया पठितुं शक्नोमि ।	आम् / न
२. पाठं धारालतया पठितुं, श्लोकेषु स्थितानि चमत्कारवाक्यानि ज्ञातुं च शक्नोमि ।	आम् / न
३. कविः समासपदैः कथं चमत्कारं कृतवानिति वक्तुं शक्नोमि ।	आम् / न
४. वर्षासु दृश्यमानं प्रकृतिमनोहरचित्रं रचयितुं शक्नोमि ।	आम् / न

**उदारचरितानां तु
वसुधैव कुटुम्बकम् ।**

SCERT TELANGANA

५. सत्यनिष्ठा

चित्रं पश्यन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

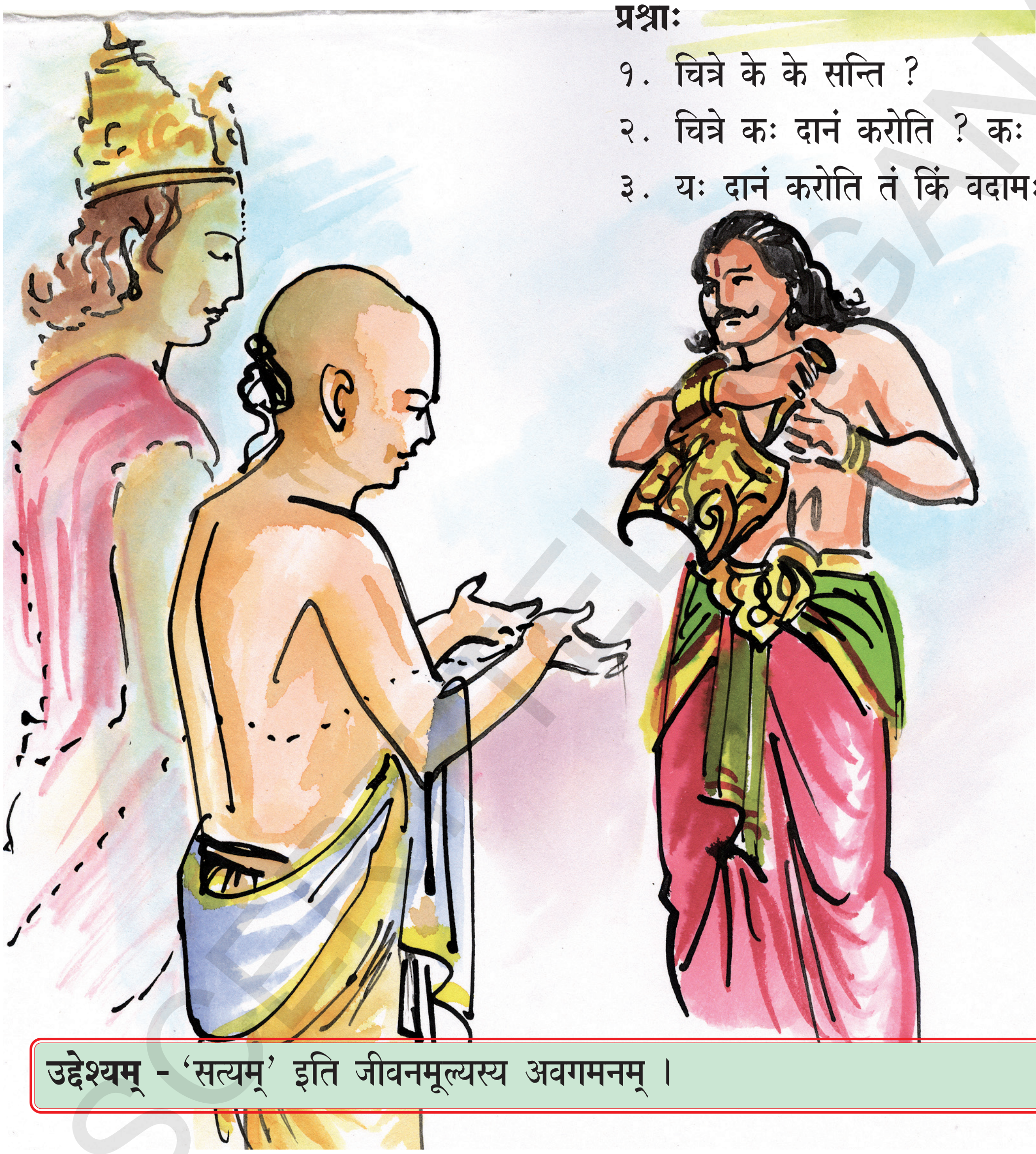

प्रश्नाः

१. चित्रे के के सन्ति ?

२. चित्रे कः दानं करोति ? कः स्वीकरोति ?

३. यः दानं करोति तं किं वदामः ?

उद्देश्यम् - 'सत्यम्' इति जीवनमूल्यस्य अवगमनम् ।

छात्रेभ्यः सूचनाः -

१. पाठं पठन्तु । अनवगतानां पदानां वाक्यानाञ्च अधः रेखाङ्कनं कुर्वन्तु ।

२. अनवगतानि पदानि अधिकृत्य मित्रैः सह चर्चा कुर्वन्तु ।

३. अनवगतपदानाम् अर्थान् पदकोशस्य साहाय्येन अवगच्छन्तु ।

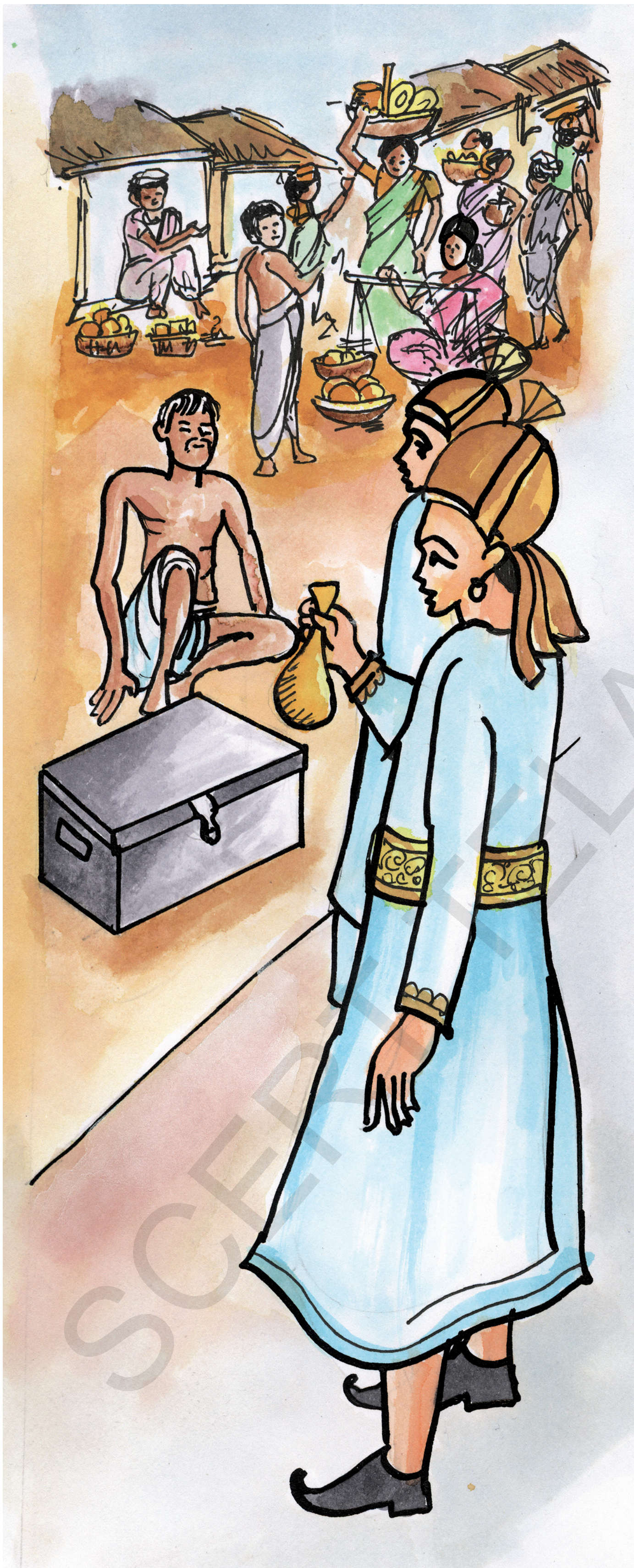

पुरा सत्यव्रतः नाम सत्यवादी राजा आसीत् । सः नियमेन विपणिमेलायाम् अवशिष्टद्रव्याणि भवन्ति चेत् तानि सायङ्काले समुचितमूल्यं दत्त्वा क्रीणाति स्म ।

एकदा मलिनवस्त्रधारी कृशकायः निर्धनः कश्चन कृषकः पुरातनीं पेटिकामेकां विपणिमेलायां विक्रेतुमानीतवान् । तस्याः पेटिकायाः मूल्यं सहस्ररूप्यकाणि इति निर्णयं कृत्वा सर्वान् ''क्रीणन्तु क्रीणन्तु'' इति आह्वयति स्म सः ।

''पेटिकायां किमस्ति'' इति जनाः कृषकं पृच्छन्ति स्म । सः ''मम दारिद्र्यं सर्वमस्यां पेटिकायामस्ति, इच्छन्ति चेत् सहस्ररूप्यकाणि दत्त्वा स्वीकुर्वन्तु'' इति समाधानं वदति स्म ।

तस्य कृषकस्य वचनं श्रुत्वा भीताः जनाः तमुन्मत्तं चिन्तयित्वा दूरं गतवन्तः । सायङ्कालः अभवत् । विपणिमेला समाप्ता । राज्ञः नियमानुसारम् अवशिष्टद्रव्याणि क्रेतुं भटाः कृषकस्य समीपम् आगत्य सहस्ररूप्यकाणि दत्त्वा दारिद्र्यपेटिकां क्रीतवन्तः । अनन्तरं राज्ञः समीपं नीतवन्तः ।

राजा तां पेटिकां स्वशयनमन्दिरे स्थापितवान् । मध्यरात्रे राजा गाढं निद्राति स्म । तदा नूपुरशब्दं श्रुत्वा राजा सहसा शयनादुत्थितवान् । अन्धकारे अस्पष्टतया स्वमन्दिरात् बहिः गच्छन्तीम् एकां स्त्रियं दृष्ट्वा 'भवती का ?' इति तामपृच्छत् ।

सा एवमुक्तवती ''हे राजन् ! अहं भवतः राज्यस्य लक्ष्मीः । भवान् धर्मस्वरूपः । इदानीं भवतः राजमन्दिरे दरिद्रदेवता अस्ति ।

तस्मादहम् अत्र स्थातुं नेच्छामि । अतः एतत् स्थानं त्यक्त्वा गच्छन्ती अस्मि'' इति । राजा तद्वाक्यं श्रुत्वा स्मितमुखो भूत्वा तूष्णीं स्थितवान् ।

किञ्चित्कालानन्तरं स्वराजप्रासादात् बहिः गच्छन्तीम् अन्यामेकां दृष्ट्वा राजा तामेवमपृच्छत् । ''हे अम्ब! भवती का ?'' । तदा सा ''हे राजन् ! अहं भवतः दाननिष्ठा । यत्र लक्ष्मीः न भवति तत्र अहमपि न भवामि । अतः अहं गच्छामि'' इत्युक्त्वा सा निरगच्छत् ।

ततः यत्र राज्यलक्ष्मीः, दाननिष्ठा न भवतः तत्र अहमपि न भवामि इत्युक्त्वा धर्मदेवता अपि गतवती । राजा मौनमाश्रितवान् ।

अनन्तरं बहिर्गच्छन्तीम् अन्यां देवतां दृष्ट्वा ''अम्ब ! भवती का ?'' इति राजा पृष्टवान् । तदा सा उक्तवती - ''अयि राजन् ! अहं भवतः सत्यनिष्ठा । यत्र लक्ष्मीः, दाननिष्ठा धर्मदेवता च न सन्ति तत्राहं क्षणमपि स्थातुं न शक्नोमि । अतः भवन्तं त्यक्त्वा गच्छामि'' इति ।

तदा राजा तां ''तिष्ठतु, भवती सत्यनिष्ठा मम प्राणसमा । सत्यमेव मम बलं सर्वस्वं च । मम शरीरे यावत् पर्यन्तं प्राणाः भवन्ति तावत्पर्यन्तं मां त्यक्त्वा गन्तुमहं नाङ्गीकरोमि'' इत्यवदत् ।

राज्ञः कण्ठस्वरे गाम्भीर्यं ज्ञात्वा सत्यनिष्ठा तत्रैव स्थितवती । तद्विषयं ज्ञात्वा धर्मदेवता तामनुसृत्य दाननिष्ठा, तामनुसृत्य लक्ष्मीः च पुनरागताः ।

राजानं दृष्ट्वा लक्ष्मीः अवदत् ''हे राजन् ! यत्र सत्यधर्मदानगुणाः भवन्ति तत्र लक्ष्मीः तिष्ठति । नित्यक्रियाशीलिनः, प्रजारञ्जकपालनं कुर्वतः भवतः सान्निध्ये दारिद्र्यं क्षणमपि न तिष्ठतीति अवोचत् ।

राजा प्रातः शयनादुत्थाय दारिद्र्यपेटिकामानयन्तु इति भटान् आदिशत् । भटाः सर्वत्र अन्विष्य पेटिकामप्राप्य तद्विषयं राज्ञे न्यवेदयन् । दारिद्र्यं तद्राज्यादेव पलायितमिति मत्वा राजा अत्यन्तमानन्दम् अनुभूतवान् ।

SCERT TELANGANA

एतानि कुर्वन्तु

I. भावावगमनम् - प्रतिस्पन्दनम्

अ. श्रुण्वन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

१. राजा विक्रयणानन्तरम् अवशिष्टद्रव्याणि क्रेतुं किमर्थं नियमं स्वीकृतवान् ? वदन्तु ।

२. विपणिमेलायां दारिद्र्यपेटिकां जनाः किमर्थं न क्रीतवन्तः ?

३. "सत्यनिष्ठा" पाठस्य सारांशं स्ववाक्यैः वदन्तु ।

४. "सत्यवादी" इत्युक्ते कः ? भवन्तः कीदृशाः ?

५. "सत्यनिष्ठायाः अपेक्षया काऽपि श्रेष्ठा नास्ति" इत्यस्य समर्थनं कुर्वन्तु ।

आ. पठन्तु, अवगच्छन्तु, व्यक्तीकुर्वन्तु

१. अस्मिन् पाठे स्थितानि लङ्लकारयुक्तानि क्रियापदानि अन्विष्य लिखन्तु ।

२. अधः दत्तानि वाक्यानि कः कं प्रति उक्तवान् इति लिखन्तु ।

अ. अहं लक्ष्मीः, भवान् धर्मस्वरूपः ।

आ. मां त्यक्त्वा गन्तुमहं नाङ्गीकरोमि ।

इ. यत्र सत्यं, धर्मः, दानगुणाः च तत्र लक्ष्मीः तिष्ठति ।

ई. एतस्याः मूल्यं सहस्ररूप्यकाणि ।

३. अधः दत्तानां वाक्यानां ससन्दर्भं व्याख्यां कुर्वन्तु ।

अ. पेटिकायां किमस्ति ?

आ. कः "तिष्ठतु" इत्युक्तवान् ? कां प्रति उक्तवान् ?

इ. "यत्र लक्ष्मीः न भवति तत्राहमपि न तिष्ठामि ।"

SCERT TELANGANA

४. अधः दत्तं परिच्छेदं पठित्वा प्रश्नानां समाधानानि लिखन्तु ।

कृष्णानदी महाराष्ट्रस्य सह्याद्रिपर्वतेषु महाबलेश्वरे शिवालयस्थात् गोमुखात् लघुधारारूपेण उत्पन्ना । महाराष्ट्रस्य प्रान्ते ३१२ कि.मी. प्रवहन्ती, ततः कर्णाटकप्रान्ते भीमया तुङ्गभद्रया च मिलन्ती, ५०८ कि.मी. प्रवहन्ती मूसी-पालेरु-चन्द्रवङ्कानाम्नीः नदीः उपनदीत्वेन गृह्णन्ती आन्ध्रप्रदेशे ६२० कि.मी. प्रवहन्ती हंसलदीविप्रान्ते समुद्रे सम्मिलति ।

अ. कृष्णानदी कुत्र उत्पन्ना ?

आ. कृष्णानदी कुत्र समुद्रे सम्मिलति ?

इ. कृष्णानद्याः उपनद्यः काः ?

ई. कृष्णानदी आन्ध्रप्रदेशे कति कि.मी. दूरं प्रवहति ?

५. पाठं पठित्वा अधः दत्तानां प्रश्नानां समाधानानि लिखन्तु ।

अ. सत्यनिष्ठा अस्ति चेत् तत्र काः तिष्ठन्ति ?

आ. दारिद्र्यपेटिकाप्राप्तेः अनन्तरं के के गुणाः राजानं त्यक्त्वा गताः ?

इ. प्रातः राजमन्दिरे भटाः दारिद्र्यपेटिकां किमर्थं न अपश्यन् ?

ई. सत्यनिष्ठायाः श्रेष्ठत्वं किम् ?

उ. दारिद्र्यं कुत्र न तिष्ठति ?

II. भावव्यक्तीकरणम् - सर्जनात्मकता

अ. स्वीयरचना

१. "आदर्शजनः" भवितुं के नियमाः पालनीयाः ? पट्टिकां लिखन्तु ।

२. दारिद्र्यपेटिकाक्रयणसन्दर्भे जनाः किमर्थं संशयं प्रकटितवन्तः ? विचिन्त्य लिखन्तु ।

३. राजा भटान् आदिशति । भवन्तं के के आदिशन्ति किं किम् आदिशन्ति इति लिखन्तु ।

४. यत्र क्रियाशीलता तत्र दारिद्र्यस्थानं न भवति किमर्थम् ?

SCERT TELANGANA

आ. सर्जनात्मकव्यक्तीकरणम्

१. गुणसम्बद्धानि सूक्तिवाक्यानि घोषणवाक्यानि च लिखन्तु ।

२. पाठ्यांशं नाटकरूपेण लिखन्तु ।

३. ''सत्यनिष्ठा'' इति पाठ्यांशस्य अन्यशीर्षिकाः सूचयन्तु ।

४. अधः दत्तानि वाक्यानि संस्कृतेन परिवर्तयन्तु ।

अ. శారద పాఠశాలకు సైకిల్ పైన వెళుతుంది.

आ. అభిరామ్ పాఠశాలలో చేరాడు.

इ. ముఖ్యమంత్రి విమానంలో ఢిల్లీకి వెళ్ళాడు.

ई. తాతయ్య చెట్టుకు నీళ్ళు పోస్తున్నాడు.

उ. జంతువులు మానవులకు సేవ చేస్తున్నాయి.

इ. प्रशंसा

१ . पाठशालायाम् ऋजुवर्तनान् छात्रान् भवान् कथमभिनन्दति ?

२. जन्मदिने निर्धनच्छात्राणां कृते यः पुस्तकानि वितरति तादृशं मित्रम् अभिनन्दतु ।

SCERT TELANGANA

III. भाषांशाः

अ. पदजालाभिवृद्धिः

१. रेखाङ्कितपदानां समानार्थकपदानि लिखित्वा, तानि उपयुज्य वाक्यानि लिखन्तु।

अ. कृषकः सस्यरक्षणं करोति ।

आ. दरिद्रः अनेकानि कष्टानि अनुभवति ।

इ. अस्माकं शरीरे अनेके अवयवाः सन्ति ।

ई. पेटिकायां बहूनि वस्तूनि सन्ति ।

२. अधः दत्तं लक्ष्मीदेव्याः चित्रं परिशीलयन्तु । कोष्ठकस्थपदानि आधारीकृत्य लक्ष्मीदेव्याः आभरणानि कुत्र कुत्र सन्ति इति सूचयन्तु, लिखन्तु ।

ग्रैवेयकम्	नूपुरम्	अङ्गुलीयकम्	काञ्ची	मणिहारः
नासाभरणम्	कङ्कणानि	कर्णलोलकम्	किरीटः	

३. विपणिमेलायां किं किं लभ्यते इति एकां पट्टिकां लिखन्तु ।

४. अधः दत्तानि वाक्यानि पठन्तु । रेखाङ्कितानि पदानि उपयुज्य नूतनवाक्यानि लिखन्तु ।

अ. कोकिलः इव काकः कृष्णः भवति ।

आ. संस्कृतं द्राक्षा इव मधुरा भाषा ।

इ. महाराजः हरिश्चन्द्रः इव सत्यवादी ।

५. अधः कानिचन पदानि सन्ति । तेषां सम्बद्धानि पदानि चिन्तयित्वा लिखन्तु ।

अ. महाराजः ....

आ. लक्ष्मीदेवी ....

इ. पाठशाला ....

ई. गृहम् ....

उ. देवालयः ....

आ. व्याकरणांशाः

१. **अधः दत्तानि सन्धिपदानि पठन्तु । विवरणम् अवगच्छन्तु ।**

शिशुश्शेते = शिशुस् + शेते (स् + शे = श्शे) (स् = श्)

मनश्चञ्चलम् = मनस् + चञ्चलम् (स् + च = श्च) (स् = श्)

उपरितनयोः उदाहरणयोः सकारस्य शकारेण योगे सकारस्य स्थाने शकारः आगतः ।

सच्चित् = सत् + चित् (त् + चि = च्चि) (त् = च्)

सुहृज्जगाम = सुहृद् + जगाम (द् + ज = ज्ज) (द् = ज्)

उपरितनयोः उदाहरणयोः तवर्गस्य चवर्गेण योगे तवर्गस्य स्थाने चवर्गः आगतः ।

एतानि श्चुत्वसन्धियुक्तानि पदानि ।

सकारतवर्गयोः शकारचवर्गाभ्यां योगे शकारचवर्गौ स्तः ।

अयं श्चुत्वसन्धिः इति उच्यते ।

२. **अधः दत्तानां पदानां विभजनं कुर्वन्तु ।**

अ. हरिश्शेते = ... + ...

आ. अन्यच्च = ... + ...

इ. तपश्चर्या = ... + ...

ई. उज्ज्वलम् = ... + ...

उ. तच्च = ... + ...

३. **अधः दत्तानां पदानां योजनं कुर्वन्तु ।**

अ. रामस् + च = ...

आ. कियत् + चिरम् = ...

इ. उद् + जीवनम् = ...

ई. सत् + चिद्रूपम् = ...

उ. सुकृत् + चर्वणम् = ...

SCERT TELANGANA

४. **अधः दत्तानां समासपदानां विग्रहवाक्यानि उदाहरणानुसरं लिखन्तु ।**

उदा - पीताम्बरः - पीतम् अम्बरं यस्य सः ।

अ. चक्रायुधः आ. दिव्ययशाः

इ. विशालहृदयः ई. श्रेष्ठमुखः

अत्र बहुव्रीहिसमासः । **यत्र अन्यपदार्थस्य प्राधान्यं भवति तत्र बहुव्रीहिसमासः ।**

५. **अधः दत्तानि वाक्यानि पठन्तु । रेखाङ्कितपदानि अवगच्छन्तु ।**

अ. छात्रः कृष्णफलकं पश्यति । टिप्पणीं लिखति ।

उपरितनसमुच्चयवाक्ये कर्ता एकः एव । अतः पूर्वतनवाक्ये क्रियायां शतृप्रत्ययः विधीयते । तदा - "**छात्रः कृष्णफलकं पश्यन् टिप्पणीं लिखति ।**" इति वाक्यं भवति।

आ. अम्बा पुस्तकं पश्यन्ती कथां पठति ।

इ. युवकः दिनपत्रिकां पठन् चायं पिबति ।

ई. शिशुः गीतं श्रृण्वन् नन्दति ।

उपरितनवाक्येषु प्रथमक्रियारूपं शतृप्रत्ययान्तम् ।

६. **अधः दत्तानि शतृप्रत्ययान्तपदानि उपयुज्य वाक्यानि रचयन्तु ।**

अ. गच्छन्ती आ. खादन् इ. हसन्ती ई. धावन्

IV. परियोजनाकार्यम्

१. **एतादृशीम् अन्यां कथां विलिख्य कक्ष्यायां श्रावयन्तु ।**

स्वीयमूल्याङ्कनम्

१. पाठसारांशं स्वीयवाक्यैः वक्तुं शक्नोमि ।	आम् / न
२. पाठं धारालतया पठितुं शक्नोमि ।	आम् / न
३. पाठे स्थितानां वाक्यानां सन्दर्भव्याख्यां लेखितुं शक्नोमि ।	आम् / न
४. कथां स्वीयवाक्यैः लेखितुं शक्नोमि ।	आम् / न
५. पाठ्यांशकथां नाटकरूपेण प्रदर्शयितुं शक्नोमि ।	आम् / न

सोत्साहानां नास्त्यसाध्यं नराणाम् ।

SCERT TELANGANA

तृतीयः भागः मां दग्ध्वा खादन्तु.....। पठन्तु, नन्दन्तु

पूर्वं विजयनगरसाम्राज्ये कृष्णदेवरायः नाम प्रसिद्धः राजा आसीत् । तस्य आस्थाने बहवः प्रतिभाशालिनः आसन् । तेषु तेनालिरामकृष्णः बहु प्रसिद्धः । सः प्रत्युत्पन्नमतिः आसीत् । महत् कष्टम् आपतितं चेदपि सः अधीरः न भवति स्म । उपायेन तस्य परिहारं चिन्तयति स्म ।

एकदा सः वनौषधानि सङ्गृहीतुं वनं गतवान् । तस्मिन् काले वने नरभक्षकाः अपि भवन्ति स्म । रामकृष्णः ओषधिसस्यानि अन्विष्यन् वनस्य अन्तः बहुदूरं गतवान् । यदा सः गच्छन् आसीत् तदा केचन नरभक्षकाः अकस्मात् तस्य उपरि आक्रमणं कृतवन्तः । तं बद्ध्वा नायकस्य समीपं नीतवन्तः च ।

ते बहु भयानकाः आसन् । तेषां दर्शनतः रामकृष्णस्य यद्यपि भीतिः अभवत्, तथापि भीतिम् अप्रदर्शयन् सः तान् पृष्टवान् - 'भवन्तः के ? किमर्थं मां बद्ध्वा आनीतवन्तः ?'' इति । तदा नायकः उच्चैः हसन् उक्तवान् '' वयं नरभक्षकाः । इदानीं भवन्तं वयं भक्षयामः । भवान् बहु बुद्धिमान् इव दृश्यते । अतः भवते एकं वचनं वक्तुम् अवकाशं दद्मः वयम् । यदि भवता उक्तं सत्यं भवति तर्हि भवन्तम् उष्णजलेन पक्त्वा खादामः । यदि भवतः वचनम् असत्यं तर्हि भवन्तं साक्षात् अग्नौ दग्ध्वा खादामः । शीघ्रं वाक्यं वदतु'' इति ।

चतुरमतिः रामकृष्णः क्षणं यावत् चिन्तनं कृत्वा झटिति एकं वाक्यम् उक्तवान् । रामकृष्णस्य वचनं श्रुत्वा किङ्कर्तव्यतामूढाः ते नरभक्षकाः स्तब्धाः मौनं स्थितवन्तः । पश्चात् तं 'गच्छतु' इति उक्त्वा प्रेषितवन्तः । रामकृष्णः किम् उक्तवान् इति ज्ञातुं कुतूहलं स्यात् खलु भवताम् !

सः उक्तवान् ''भवन्तः माम् अग्नौ क्षिप्त्वा दग्ध्वा खादन्तु'' इति ।

यदि तस्य वचनं सत्यम् इति ते चिन्तयन्ति तर्हि तैः उष्णजलेन पक्त्वा खादनीयः सः । किन्तु यदि ते उष्णजलेन तं पक्त्वा खादन्ति तर्हि तस्य वचनम् असत्यं भवति । यदि असत्यम् इति निर्णीय अग्नौ क्षिप्त्वा दग्ध्वा ते तं खादन्ति तर्हि तस्य वचनं सत्यं भविष्यति ।

इत्थं स्ववचनेन एव बद्धाः ते नरभक्षकाः तं मुक्तवन्तः ।

कथमस्ति रामकृष्णस्य समयस्फूर्तिः ?